

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н.КАРАЗІНА

Кафедра міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕПЕЧЕННЯ**

**з дисципліни**

**«ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ»**

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)  
галузь знань 29 «Міжнародні відносини»  
(шифр і назва)  
спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»  
(шифр і назва)  
освітня програма Міжнародні відносини  
(шифр і назва)  
спеціалізація \_\_\_\_\_  
(шифр і назва)  
вид дисципліни обов'язкова  
(обов'язкова / за вибором)  
факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Укладач: ст. викладач Федорова Г.Ю.

2021 / 2022 навчальний рік

## 1. Навчальний контент:

*Розділ 1. Теоретичні та методологічні основи курсу «Політична географія». Політична карта світу.*

*Тема 1. Вступ до курсу «Політична географія». Об'єктно-предметне поле політичної географії, її ключові поняття і терміни*

Політична географія – це суспільно-географічна наука, що вивчає формування політичної карти світу, розміщення і територіальне поєднання політичних сил в їх взаємозв'язку з просторовою організацією життя суспільства (кордонами, адміністративно-територіальним поділом та іншим).

Історія виникнення терміну «політична географія» та шляхи розвитку самої науки. Об'єкт і предмет політичної географії.

Поняття політична карта світу. Ознайомлення з поняттєво-термінологічним апаратом дисципліни.

*Тема 2. Історія формування політичної карти світу*

Політична карта світу – дуже динамічна система, тому політична географія не може обійтися без історико-географічних методів дослідження.

Існує 2 провідних підходи до періодизації розвитку політичної карти світу – формаційний та цивілізаційний. Формаційний підхід ґрунтується на факті послідовних змін суспільних формацій та відповідних їм способів виробництва; він не допускає різноманітності варіантів розвитку.

Використання формаційного підходу передбачає виділення 7 періодів розвитку політичної карти світу (первіснообщинний, рабовласницький, класичний феодальний, розпаду феодалізму і зародження капіталізму, класичний капіталістичний, імперіалістичний, новітній). Генералізація дозволяє обмежитися 4 періодами (давній, середньовічний, новий, новітній).

Людство було, є і буде, незважаючи на глобалізацію і науково-технічний прогрес, системою локальних цивілізацій. Цивілізаційний підхід ґрунтується на унікальності, тоді як формаційний – на універсальності.

*Тема 3. Державний лад*

В політичній географії досліджується 2 аспекти державного ладу: форма правління і адміністративно-територіальний устрій.

Головне місто держави, її адміністративно-політичний центр – це столиця. Згідно генетичної типології виділяються столиці родові, історичні, ситуативні, штучні й політичні. За функціональними ознаками столиці бувають моно- і поліфункціональними.

1. **Форми правління держав.**

Важливою ознакою держав виступає державний лад (устрій). При його дослідженні виділяють два аспекти – вертикальний розподіл влади (**форма правління**) і горизонтальний (тобто територіальний) розподіл влади (**адміністративно-територіальний устрій**). Залежно від принципів організації верховної влади та способу взаємодії між її основними гілками (законодавчою, виконавчою, судовою) виділяють дві основні форми правління – республіка і монархія.

Більшість держав світу – республіки (149). Республіка – це така форма правління, за якої всі органи влади є виборними.

Залежно від розподілу повноважень між парламентом і президентом республіки поділяються на президентські, парламентські та змішані (парламентсько-президентські і президентсько-парламентські). Типово президентськими республіками є США та більшість країн Латинської Америки. У таких республіках обраний всім народом президент має широке коло повноважень, він одночасно є і главою держави, і главою

уряду (посади прем'єр-міністра може не бути). Парламент виконує виключно законодавчі функції і має лише опосередкований вплив на уряд.

У парламентських республіках уряд формується парламентом. Уряд очолює, як правило, лідер тієї політичної партії, яка набрала більшість голосів на виборах в парламент. Парламент не тільки створює закони, але й спрямовує діяльність уряду. У парламентських республіках теж може бути президент (як, наприклад, у ФРН, Італії, Австрії, Ізраїлі, Індії), але його повноваження досить обмежені, мають переважно представницький характер (керівництво нагородною системою, приймання вірчих грамот від іноземних послів та інше). До того ж цей президент часто обирається парламентом, а не всіма виборцями.

Парламентсько-президентські і президентсько-парламентські республіки (більшість держав Центральної Європи) у різних комбінаціях поєднують владу парламенту і президента, функції яких розподілені згідно конституцій.

Монархія – форма правління, за якої політична влада успадковується. Монархій в світі – 30 (17 королівств, 4 емірати, 3 султанати, 3 князівства, 1 герцогство, 1 імперія, 1 папська держава). Найбільше монархій сконцентровано у Старому Світі (Європа – 12, Азія – 13, Африка – 3), у Новому Світі їх всього 2 (в Океанії – Тонга та Західне Самоа), а в такій частині світу, як Америка, взагалі немає монархій.

Монархії поділяються на конституційні (обмежені) та абсолютні (необмежені). У конституційних монархіях влада монарха суворо обмежена конституцією. Монарху, як правило, залишаються лише символічні представницькі функції. Таких монархій в сучасному світі, безумовно, більше. Прикладами можуть слугувати Швеція, Норвегія, Данія, Великобританія, Іспанія, Марокко, Японія та інші. В абсолютних монархіях влада монархів не обмежується, вони особисто очолюють всі її гілки – законодавчу, виконавчу, судову. Фактично будь-який документ за підписом монарха одразу отримує силу закону. Прикладами абсолютних монархій слугують Бруней, Кувейт, ОАЕ, Оман, Свазіленд. Різновидом абсолютних виступають теократичні монархії (Ватикан, Саудівська Аравія), в яких монарх водночас є і главою церкви, і главою держави.

Існують певні різночитання державного статусу: Андорра фактично є республікою, але формально вона – конституційна монархія під подвійним протекторатом (з боку Франції сувереном виступає президент, з боку Іспанії – єпископ Урхельський).

## 2. Адміністративно-територіальний устрій держав світу

Всі держави, за винятком хіба що карликових, заради організації внутрішнього управління поділені на менші територіальні одиниці. Як правило, ці територіальні одиниці мають сувору ієрархію підпорядкування, а кожному рівню ієрархії притаманні певні управлінські функції:

- забезпечення контролю центральної влади над країною, що передбачає збір і передачу інформації «знизу доверху» та наказів центру «згори донизу», доступність організаційних центрів території зі столиці і регіональних центрів;
- забезпечення мобілізації сил і засобів у разі воєнних дій або надзвичайних ситуацій; протидія сепаратистським силам;
- забезпечення збору податків;
- розміщення органів влади, яке відповідало б найкращому виконанню вищезазначених функцій;
- забезпечення державного регулювання життєдіяльності різних сфер суспільства, у тому числі його економічної діяльності та освоєння програм регіонального розвитку;
- територіальна організація державних служб (санітарної, поштової, пожежної та інших).

Історично склалося так, що за адміністративно-територіальним устроєм держави поділяються на прості і складні.

Прості або унітарні (тобто цілісні) держави кількісно значно переважають, їх 167. В унітарних державах діють єдині для всієї країни конституція, громадянство, система

права, органів влади тощо. Унітарна держава керується з одного центру і не має у своєму складі самоврядних утворень.

Але існує низка держав, які конституційно визначились як унітарні, однак при цьому вони мають деякі ознаки федерацій завдяки наявності у їх складі автономних утворень: Іспанія (Каталонія, Країна Басків і Галісія), Данія (Фарерські острови, Гренландія), Франція (Корсика), Великобританія (Шотландія, Уельс, Північна Ірландія), Італія (Валле-д'Аоста, Трентіно-Альто-Адідже, Фріулі-Венеція-Джулія, Сардинія), Азербайджан (Нахічевань), Танзанія (Занзібар), Китай (Внутрішня Монголія, Тибет, Сінцзян-Уйгурський, Нінся-Хуейський і Гуансі-Чжуанський автономні райони).

Складні держави (їх всього 27: в Європі – 6, в Азії – 7, в Африці – 5, в Америці – 7, в Австралії та Океанії – 2) можуть бути союзними (*федерація*), союзом держав (*конфедерація*) або об'єднанням декількох держав під скіпетром одного монарха (*унія*).

Чисельність складних держав можна було б збільшити до 40, якщо врахувати вищенаведені приклади унітарних за конституціями держав, що мають автономії у своєму складі (неофіційно такі держави інколи називають напів- або квазіфедераціями). Власне, не всі федеративні за конституцією держави відповідають всім критеріям федерації на практиці.

В сучасних умовах серед складних за адміністративно-територіальним устроєм держав зустрічаються лише федерації – тобто союзні держави, до складу яких входять самоврядні території, що мають певну політичну та економічну самостійність (землі у ФРН, кантони в Швейцарії, штати у США, провінції в Канаді, емірати в Об'єднаних Арабських Еміратах, республіки в Росії). При цьому питання оборони, зовнішньої політики, фінансової діяльності тощо перебувають у компетенції федеральної (центральної) влади. Отже, суб'єкти федерації не є суверенними утвореннями і не є суб'єктами міжнародного права.

Суб'єкти федерації можуть бути або етнічними автономіями, тоді кожен з них стає органом самоврядування певного народу (як в Швейцарії, Бельгії, Індії, Росії тощо), або територіальними автономіями, у яких немає суттєвих відмінностей за етнічними, мовними чи релігійними ознаками (так у ФРН, Австрії, США, Австралії).

Парламент у федеративних державах зазвичай має двопалатну структуру. Нижня палата представляє інтереси всього суспільства (кількість депутатів еквівалентна кількості населення адміністративно-територіальних одиниць), а верхня – презентує інтереси суб'єктів федерації (представництво депутатів від різних самоврядних територій може бути однаковим).

Конфедерації відомі в політичній історії як союзи незалежних держав, що об'єднуються для розв'язання певних політичних або військових цілей, зберігаючи при цьому свою самостійність (США з 1776 р. по 1787 р., Швейцарія за Конституцією і зараз так називається, хоча фактично давно перетворилася у федерацію). Перспективним є використання цієї форми адміністративно-територіального поділу при можливому об'єднанні Північної і Південної Кореї, Китаю і Тайваню, при вирішенні проблем територіальної цілісності деяких пострадянських держав (Молдова, Грузія, Азербайджан).

Уній в сучасному світі теж немає. Найвідоміша в історії унія – польсько-литовська (1386-1568), до складу якої входила й територія України.

Ключову роль у системі адміністративно-територіального поділу будь-якої держави відіграє столичний регіон. У федеративній державі він об'єднує політичне життя самоврядних територій, а в унітарній державі на ньому зосереджені всі адміністративно-управлінські зв'язки адміністративно-територіальних одиниць держави.

### 3. Поняття «столиця» та класифікація столиць.

Столиця – це головне місто держави, адміністративно-політичний центр країни. В ній розташовуються вищі органи державної влади і державного управління, судових, стратегічних військових та інших установ. У більшості випадків столиця або весь столичний регіон є основним економічним осередком країни. Столиця має широкі

міжнародні зв'язки, це місце перебування дипломатичних представництв іноземних держав, а часом і впливових міжнародних організацій, офісів транснаціональних корпорацій та банків.

Найважливішим для столиці є виконання управлінської політичної діяльності для країни в цілому, і це є або однією з провідних, або й основною функцією столичного міста. При цьому столичне місто має забезпечити виконання як внутрішніх, так і зовнішніх політичних функцій столиці держави. Для цього бажано, щоб воно мало кращу оснащеність системами інфраструктури, ніж інші міста держави.

Для забезпечення внутрішніх потреб управління державою місто повинне мати хорошу транспортну доступність до регіонів країни, посилені комунікації ліній зв'язку, підвищений рівень управлінської інфраструктури, інфраструктури гостинності та сервісу. Для забезпечення потреб у комунікаціях із зовнішнім світом сьогодні вкрай необхідні: сучасний міжнародний аеропорт, засоби зовнішніх електронних комунікацій та «вбудованість» у міжнародні інформаційні системи, які надавали б державі, а особливо її столиці, доступ до інформації і контактів в усіх куточках планети.

За генезисом набуття столичних функцій в історичному контексті виділяють різні типи столичних міст.

- Родові столиці. У феодальні часи численний, а нині майже відсутній тип столичного поселення, статус якого пов'язаний з його володінням певною особою (королем, князем, гетьманом тощо). Такими були, наприклад, Краків у Польщі, Толедо в Іспанії, в Україні – Чигирин за Богдана Хмельницького, Батурин – за Івана Мазепи.
- Столиці – історичні міста. Вони, як правило, виростили як управлінські і політичні центри, що мали вигідне географічне положення і виражали загальнонаціональні інтереси як ядра «серцевинних» територій національних держав, що зароджувалися. У Європі такими є Париж, Лондон, Рим, Відень, Будапешт, Стокгольм, Копенгаген, Прага, Київ, Москва.
- Ситуативні столиці. Їх виникнення пов'язано з екстремальними ситуаціями політичного або природного характеру, коли основна столиця не може виконувати свої функції. Це, наприклад, у часи Другої світової війни Віші у Франції або Чунцін в Китаї.
- Штучні столиці. До їх числа можна віднести значну частину тих столиць, які були штучно створені як адміністративні центри колоніальних володінь, що згодом здобули незалежність.
- Політичні столиці. Створюються заради підтримання рівноваги політичних впливів регіональних політичних сил (Вашингтон – у США, Канберра – в Австралії, Оттава – в Канаді) або планомірно розбудовуються заради організації більш ефективного управління країною, наприклад Анкара в Туреччині, Бразилія в Бразилії, Абуджа в Нігерії, Додома в Танзанії тощо.

За функціональними ознаками столичні міста можуть бути монофункціональні або поліфункціональні.

- Монофункціональні столиці виконують лише політичну функцію (управління правовим полем і політичним життям держави). Таких міст порівняно небагато: Оттава, Канберра, Абуджа тощо. Певний час монофункціональними столицями були Вашингтон та Бразилія, але тепер в них розвинені різноманітні функції.
- Поліфункціональні столиці разом з політичними функціями концентрують економічні, фінансові, культурні, наукові, освітні, а також, як правило, є провідними духовними, релігійними та історичними центрами, що посилює значення їхніх туристично-рекреаційних функцій. Це можуть бути:

а) поліфункціональні столиці моноцентричних держав з багатомільйонним населенням (Париж, Лондон, Москва, Київ, Мінськ, Будапешт, Токіо, Мехіко, Буенос-Айрес та інші);

б) поліфункціональні столиці складних або великих держав, які є великими містами, але не одноосібними лідерами в країні (Пекін в Китаї поступається Шанхаю, Рим в Італії поступається Мілану, Нью-Делі в Індії менший за Калькутту і Бомбей (Мумбай));

#### *Тема 4. Наукова систематизація об'єктів політичної карти світу*

Чисельність і розмаїття об'єктів політичної карти світу вимагає використання порівняльно-географічного методу (зокрема – систематизації), найефективнішим результатом застосування якого стають різноманітні класифікації і типізації (типології).

Класифікація країн світу за розмірами державної території, за чисельністю населення країн світу, в залежності від стадії соціально-економічного розвитку.

#### *Тема 5. Морфологія і географічне положення державної території*

Держава – це суверенне політичне утворення, країна з певною територією, населенням, господарством і політичною владою в ній.

Державна територія розглядається як простір здійснення державної влади. Це та частина земної кулі (включно з надрами та аероторією), на яку поширюється державний суверенітет.

Політико-географічне положення – дуже важливий резерв соціально-економічного розвитку країни. Від його використання значною мірою залежать раціональність структури та ефективність матеріального виробництва країни, її економічна, політична, екологічна та військова безпека.

У політико-географічних дослідженнях користуються наступною морфологічною типологією (за конфігурацією державної території) країн: острівна, півострівна, витягнутої форми, складної конфігурації, компактна, анклав, напіванклав. Кожен з названих типів може бути ускладненим ексклавами, ексклавними анклавами, багатоскладними ексклавами, «коридорами» тощо.

Важливою морфологічною характеристикою державної території є протяжність і звивистість берегової лінії. Відсутність безпосереднього виходу до моря розцінюється як негативний (але не вирішальний) фактор соціально-економічного розвитку.

#### *Тема 6. Державні кордони – бар'єри та лінії зв'язку*

Проблематика дослідження державних кордонів є класичною для політичної географії. Система юридично оформлених кордонів стала важливим елементом сучасного світу. При вивченні стану державних кордонів слід враховувати правові, військові, політичні, економічні та культурні аспекти.

Процес встановлення державних кордонів відбувається у два етапи: делімітація та демаркація. Делімітація – це договірне визначення напрямку та положення кордонів з додаванням відповідної карти; демаркація – це безпосереднє встановлення кордонів на місцевості.

Найперші спроби класифікації державних кордонів належать британському дипломату лорду Керзону. Сьогодні найбільше вживаються морфологічна, природна і генетична класифікації.

### *Розділ 2. Особливості територіально-політичних систем в межах окремих географічних субрегіонів, регіонів, макорегіонів*

#### *Тема 7. Країни Північної та Західної Європи*

Джерельні витоки поняття «Європа». Європа як частина світу (10 млн. кв. км.). Європа як один з центрів політичної географії світу. Взаємовплив у розвитку політичної географії та економіки країн Західної Європи. Територіальне розташування, природні умови та ресурси країн Західної Європи. Особливості регіоноутворення Західної Європи – одного з найбільш густонаселених регіонів світу. Етнолінгвістичний та релігійно-

конфесійний аналіз країн Західної Європи. Політична карта Західної Європи. Система новітніх міжнародних відносин у Західній Європі. Європейський Союз як тип регіонального комплексного політико-географічного утворення за договірно-правовим критерієм. Територіальне розташування, природні умови та ресурси країн Північної Європи. Особливості розвитку країн Північної Європи: економічний та соціокультурний розвиток. Соціально-економічне та господарчо-культурне описання країн регіону. Етнолінгвістичні та конфесійні особливості розвитку країн. Етнодемографічні та міграційні процеси у регіонах.

#### *Тема 8. Країни Центральної, Південної та Східної Європи*

Особливості регіоноутворення. Загальна характеристика географічного розташування та природно-кліматичних умов. Ресурси та сільсько-промисловий розвиток. Регіональні характеристики Центральної Європи. Адміністративно-територіальні особливості розвитку країн Східної Європи. Етно-конфесійна характеристика країн ЦСЄ та Південної Європи. Україна – південно-східна частина Європи. Етнолінгвістичний і конфесійний склад України та її загальні соціально-демографічні характеристики. Співвідношення глобальних та локальних традицій політичного розвитку країн регіону з огляду на історичну та культурну близькість. Сучасні проблеми політичного розвитку. Інституалізація процесів інтеграції країн Центрально-Східної Європи. Малі країни Центральної Європи: загальна характеристика. Особливості демократичних та економіко-інтеграційних процесів.

#### *Тема 9. Україна в контексті політико-географічних досліджень*

Особливості політико-географічного простору України. Україна та її транзитний потенціал.

Прикордоння України та його культурний, економічний та політичний потенціал. Прикордонні режими. Єврорегіони. Стратегії економічного розвитку. Аналіз рівня економічного розвитку та інфраструктурної залежності. Дослідження якості системи центр-периферійних відносин в Україні. Наявність спірних територій та рівень їх політичної гостроти.

Політична географія в Україні: регіональний поділ (за фізико-географічним, історичним, етнолінгвістичним, етнонаціональним, адміністративним, економічним, інфраструктурним та іншими критеріями).

Класифікація України за критеріями класифікації країн.

Україна та її участь у міжнародних та регіональних організаціях.

#### *Тема 10. Країни Середньої Азії*

Фізико-географічне розташування та соціокультурні орієнтації країн Середньої Азії. Характер господарчої діяльності та динаміка індустріалізації країн. Стан та особливості сучасного економічного розвитку країн регіону. Конституційний статус територій Середньої Азії за часів російської «колонізації». Особливості розвитку республік у «радянський» період. Пострадянський період розвитку країн Центральної Азії. Особливості політико-географічного простору та просторової концепції країн Центральної Азії. Економічний, природничо-ресурсний потенціал країн регіону (Таджикистан, Узбекистан, Казахстан, Туркменістан, Киргизстан). Особливості та специфіка політичної культури країн регіону. Культурно-побутові, етно-лінгвістичні та релігійно-конфесійні чинники політичного розвитку країн регіону. Політичні проблеми республік пострадянського Сходу.

#### *Тема 11. Індія та країни Південної Азії*

Південна Азія (Південно-Азіатський, або індоостанський субконтинент, що включає у себе п-в Індостан, Індо-Гангську рівнину, а також острова Шрі-Ланка, Мальдівські,

Андаманські, Нікобарські та Лаккадівські о-ви) – один з найбільших цивілізаційних регіонів світу, до якого входять 7 держав: Республіка Індія, Ісламська республіка Пакистан, Народна Республіка Бангладеш, Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка, Королівство Непал, Королівство Бутан та Мальдівська Республіка. Природні та ресурсні умови розвитку країн регіону. Історія формування політичної карти південної Азії. Характерні форми правління та територіальний устрій країн. Демографічний та лінгвістичний склад населення. Географія релігій в Південній Азії: Індуїсти, мусульмани, християни, сікхи, буддисти. Етнічний склад Південної Азії

Індія – геополітична вісь в Південній Азії. Реформи та політичний курс Індії після колонізації. Адміністративно-територіальна структура та економічні райони Індії. Соціально-демографічні проблеми перенаселення Індії. Етно-релігійний та лінгвістичний аналіз Індії. Національно-релігійна проблема. Особливості політичної культури: кастовість та європейська парламентська демократія. Общино-кастова основа політичної системи.

Пакистан та Бангладеш, мусульманські райони Британської імперії, що з 1947 р. виокремлені в домініони. Сучасний політичний розвиток країн. Соціально-економічні проблеми розвитку.

Королівство Непал, Королівство Бутан, Республіка Шрі-Ланка (о. Цейлон): особливості політичної організації держав. Традиційна політична культура та колоніалізм.

#### *Тема 12. Країни Південно-Східної та Східної Азії. Новітні індустріальні країни*

Географічне розташування Південно-Східної Азії – великого історико-культурного регіону світу, що включає півострів Індокитай, о-ви Малайського архіпелагу, а також західну частину о. Нова Гвінея. Антропологічний та етнічний характер населення Південно-Східної Азії. Політико-географічний та соціокультурний аналіз найбільших країн регіону: Індонезії (що займає 4 місце у світі по чисельності населення), В'єтнаму. Країни Південно-Східної Азії та Дальнього Сходу: загальні особливості політичного розвитку. Конфуціанська традиція та соціалізм у країнах (Китай, В'єтнам, Північна Корея). Соціалістична модель на буддійсько-цивілізаційній основі в країнах - Монголія, Камбоджа, Лаос, Бірма (М'янма).

Історія формування регіону. Політико-географічні, соціально-економічні наслідки колоніалізму у сучасному розвитку Південно-Східної Азії. Загальна характеристика господарчого комплексу країн регіону. Зовнішньоекономічні зв'язки країн регіону.

Політична характеристика країн Східної Азії, до якої географічно відносяться держави та території, що розташовані у Східній частині Азіатського материка, - Китайська Народна Республіка (до якої включається Тайвань, що розвивається за капіталістичною моделлю, проте є провінцією КНР, формально республікою), Гонконг (Сянган) - «особливий район КНР»), Аоминь (Макао - заморська територія сучасної Португалії), Японія, Монголія, а також держави, що займають Корейський півострів – Корейська Народно-Демократична Республіка та Республіка Корея (Південна Корея). Особливість соціального, економічного та політичного розвитку країн регіону. Етнічні та релігійно-конфесійні критерії типології країн у регіоні Східної Азії. Природні умови та ресурси країн. Демографічні та лінгвістичні особливості. Етнічні стереотипи поведінки населення країн регіону. Модальність політичних конфліктів у регіоні. Територія, кордони, географічне та політико-економічне становище у світі. Японія – «Ніппон» - як східноазійська модель капіталістичного розвитку. Особливості політико-географічного, соціокультурного, економічного розвитку Японії. Проблема територій Курильської гряди. Система політико-економічної співпраці у регіоні.

#### *Тема 13. Політико-географічні особливості Африканського континенту*

Сучасне регіонування світу. Правила користування політико-географічними термінами «Близький Схід» - від фр. «Proche orient» - (Бахрейн, Єгипет, Ізраїль (і Палестина), Йорданія, Ірак, Йемен, Катар, Кіпр, Кувейт, Ліван, ОАЕ, Оман, Саудівська Аравія, Сирія, Судан, Туреччина), «Середній Схід» - від англ. “Middle east”- (ті самі країни разом з Іраном та Афганістаном), «Південно-Західна Азія» ( країни «Середнього Сходу» за виключенням Єгипту та Судану), Левант від іт. «Levante»-«Схід» (Сирія, Ліван, Палестина), “Передня Азія” (країни від Босфору, Середземного та Червоного морів на заході до Іранського нагір’я на Сході) – термін, що є ідентичним терміну “Близький Схід” за виключенням Кіпру та двох Африканських країн.

Географічне розташування, природні ресурси, особливості історичного розвитку Арабського Сходу. Антропологічний, демографічний, лінгвістичний, конфесійний склад населення субрегіону. Особливості соціокультурного та політичного розвитку країн Машріку. Ірак та країни субрегіону Левант: особливості та чинники регіоноутворення. Чинники та потенціал соціально-політичних трансформацій. Тенденції до об’єднання Середнього Сходу з країнами Північної Африки. Культурологічний зміст поняття «Схід» (замість суто географічного). Арабські країни субрегіону Магіб (араб. «Захід»): Алжир, Марокко, Туніс, Мавританія, Лівія, - особливості розташування та загальні тенденції розвитку. Матеріальна та духовна культура населення Західної Азії. Чинники регіональних конфліктів на Близькому Сході. Курдське питання. Аравійські монархії: традиційне та новітнє у політичному розвитку.

Формування політичної карти Африки. Проблеми державних кордонів африканських країн. Особливості політико-правового та конституційного розвитку африканських країн. Африканські субрегіони – особливості економічного та політичного розвитку. Країни Африки, що розташовані на південь від Сахари. Країни Західної Африки, країни Центральної Африки, країни Східної Африки, країни Південної Африки. Антропологічні, лінгвістичні, етнічні, конфесійні, демографічні особливості країн континенту. Особливості та специфіка етносоціополітичної структури. Парламентарна демократія та реалії африканських країн. Особливості політико-правового розвитку. Політика та воєнні режими. Проблема расизму та пошук самоідентичності. Ресурси та економічний потенціал. Соціокультурні стандарти та орієнтири. Криза розвитку та транснаціональні компанії. Географічні та природні умови, ресурсний потенціал Африканського континенту. Особливості політичної культури.

#### *Тема 14. Регіон «Північна Америка»*

Макрорегіон «Північна Америка» серед сучасних цивілізаційних макрорегіонів світу. Географічне розташування та стан соціально-економічного розвитку. Історичні особливості формування макрорегіону. Загальні проблеми країн макрорегіону. Системи економічної та міждержавної взаємодії. Етнічний, лінгвістичний та релігійний склад країн регіону. Політико-правовий розвиток США та Канади. Сучасний адміністративний устрій та форма політичного правління в країнах регіону. США: історія, населення, культура та політика. Державний устрій США. Головні економічні райони та групи штатів у США. Економічна карта США. Розташування населення по штатах та містам. Форма та система політичного правління США. Канада: економічна та соціокультурна характеристика. Етнічний склад населення Канади. Українська діаспора у Канаді. Загальна характеристика господарства.

#### *Тема 15. Політико-географічні особливості країн макрорегіону «Латинська Америка та Карибські країни»*

Латинська Америка – макрорегіон західної півкулі, що розташований між США та Антарктидою. Характеристика регіонів та субрегіонів Латинської Америки. Історичні умови регіоноутворення. Етнічний, лінгвістичний та конфесійний склад населення країн

Латинської Америки. Економічна та соціокультурна характеристика країн Латинської Америки. Особливості політичного та правового розвитку країн субрегіонів.

Політична карта Латинської Америки під час колоніалізму. Латиноамериканська культура: загальне та особливе. Географія зовнішньоекономічних зв'язків країн Латинської Америки. Бразилія – найкрупніша країна Латинської Америки.

#### *Тема 16. Австралія та країни Океанії*

Макрорегіон «Австралія та Океанія». Історичні особливості заселення та регіоноутворення. Субрегіони Австралія і Тасманія, Нова Зеландія, Полінезія, Меланезія та Мікронезія. Просторово-географічні особливості розташування країн. Природні ресурси. Загальна характеристика населення: антропологічний, етнічний, релігійний, лінгвістичний аналіз. Етнодемографічні процеси у регіоні Місцеві традиційні культури народів Океанії. Рівень економічного та культурного розвитку. Загальна характеристика господарства. Особливості політичного устрою та політичної культури.

## **2. Плани практичних (семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт, самостійної роботи:**

### **Тема 1. Вступ до курсу «Політична географія». Об'єктно-предметне поле політичної географії, її ключові поняття і терміни**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План практичного заняття:*

1. Сутність поняття «політична географія».
2. Історія виникнення терміну «політична географія» та шляхи розвитку самої науки.
3. Об'єкт і предмет політичної географії.
4. Поняття політична карта світу.
5. Ознайомлення з поняттєво-термінологічним апаратом дисципліни.

*Завдання:* здобувачам необхідно підготувати відповіді на наведенні питання в плані заняття.

**Самостійна робота:** 3 год.

*Завдання:* Підготувати доповіді за темами:

1. Розвиток політичної географії в Україні.
2. Академік Степан Рудницький – видатний український політико-географ.

*Література:*

1. Сюткін С. І. Політична географія: навчальний посібник. — Суми : Фабрика друку, 2017. — 120 с.

### **Тема 2. Історія формування політичної карти світу**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

Ознайомитися з 2 провідними підходами до періодизації розвитку політичної карти світу – формаційним та цивілізаційним. Формаційний підхід ґрунтується на факті послідовних змін суспільних формацій та відповідних їм способів виробництва; він не допускає різноманітності варіантів розвитку. Цивілізаційний підхід ґрунтується на унікальності, тоді як формаційний – на універсальності.

*Завдання:* повторити опорний конспект для обговорення на семінарському занятті.

**Самостійна робота:** 3 год.

*Завдання:* Підготувати доповіді за темами:

1. Промислова революція, Великі географічні відкриття та їх вплив на світові політико-географічні процеси.
2. Португальська колоніальна імперія.
3. Іспанська колоніальна імперія.
4. Британська колоніальна імперія.
5. Французька колоніальна імперія.
6. Османська колоніальна імперія.
7. Російська колоніальна імперія.
8. Зміна політичної карти світу після Першої та Другої світової війни.

*Література:*

1. Вітер І. І. Великі географічні відкриття та їх вплив на економічний розвиток країн європейської цивілізації // «Наукова думка сучасності і майбутнього». Галузь: «Економічна історія», 2019. С. 34-45
2. Олефіренко Ю. Л. Британська колоніальна імперія: етапи та історія формування
3. Савчук П. О., Стрільчук М. С. Основні етапи формування колоніальних імперій європейських держав // Матеріали III Міжнародної науково–практичної конференції студентів, педагогів, психологів та молодих науковців. Частина 2. Природничо-математичний та суспільногуманітарний напрями. – Рівне: РВВ РДГУ. – 2010. – 150 с.

### **Тема 3. Державний лад**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План практичного заняття:*

1. Форма правління держав світу
2. Адміністративно-територіальний поділ держав світу
3. Поняття «столиця» та класифікація столиць.

*Завдання 1:* здобувачам необхідно підготувати відповіді на наведенні питання в плані заняття.

*Завдання 2.* здобувачам необхідно підготуватися до написання тесту «Форма правління та адміністративно-територіальний устрій держав світу», виконується за атласом.

**Самостійна робота:** 3 год.

*Завдання 1.* підготуватися до написання тесту «Форма правління та адміністративно-територіальний устрій держав світу», пропонується 20 тестових питань закритого типу.

*Завдання 2:* Підготувати доповіді за темами:

Тематика доповідей:

1. Джамахирія, як форма правління.
2. Держави в складі британської Співдружності націй.

*Література:*

1. Сюткін С. І. Політична географія: навчальний посібник. — Суми : Фабрика друку, 2017. — 120 с.
2. Барладін О.В. Регіони та країни. Географія. Атлас для 10 класу. Київ : Інститут

передових технологій, 2020. 52 с.

#### **Тема 4. Наукова систематизація об'єктів політичної карти світу**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План практичного заняття:*

1. Класифікація країн світу за розмірами державної території;
2. Класифікація країн світу за чисельністю населення;
3. Класифікація країн світу в залежності від стадії соціально-економічного розвитку

*Завдання 1:* повторити опорний конспект для обговорення на семінарському занятті.

*Завдання 2.* навести приклади держав щодо кожної із класифікацій.

*Завдання 3.* здобувачам необхідно підготуватися до написання тесту.

**Самостійна робота:** 3 год.

*Завдання:* навести приклади держав щодо кожної із класифікацій; підготуватися до написання тесту з теми «Наукова систематизація об'єктів політичної карти світу», пропонується 40 тестових питань закритого типу (виконується за атласом).

*Література:*

1. Сюткін С. І. Політична географія: навчальний посібник. — Суми : Фабрика друку, 2017. — 120 с.
2. Барладін О.В. Регіони та країни. Географія. Атлас для 10 класу. Київ : Інститут передових технологій, 2020. 52 с.

#### **Тема 5. Морфологія і географічне положення державної території**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*Завдання 1:* ознайомитися із поняттям держави, державної території, політико-географічного положення.

*Завдання 2:* вміти дати оцінку політико-географічного положення країн світу.

**Самостійна робота:** 3 год.

*Завдання:* територіальні суперечки та претензії в різних державах світу (теми узгоджуються з викладачем).

*Література:*

1. Сюткін С. І. Політична географія: навчальний посібник. — Суми : Фабрика друку, 2017. — 120 с.

#### **Тема 6. Державні кордони – бар'єри та лінії зв'язку**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Проблематика дослідження державних кордонів. Процес встановлення державних кордонів: делімітація та демаркація.
2. Класифікація кордонів.

**Самостійна робота:** 3 год.

*Завдання:* підготуватися до підсумкового опитування за розділом 1.

*Література:*

1. Сюткін С. І. Політична географія: навчальний посібник. — Суми : Фабрика друку, 2017. — 120 с.

## **Тема 7. Країни Північної та Західної Європи**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Цивілізаційний підхід у формуванні політичної карти світу. Специфічні риси західної цивілізації.
2. Географічне положення держав регіону.
3. Державний устрій держав регіону.
4. Економічний потенціал держав регіону.

*Завдання 1:* ознайомитися із політико-географічними особливостями країн Північної та Західної Європи.

**Самостійна робота:** 4 год.

*Завдання 1.* підготуватись до написання диктанту з контурної карти країн Європи.

*Завдання 2.* підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. ЄС: організаційна будова та структура;
2. ЄС: історія формування;
3. Валлоно-фламандський конфлікт;
4. Конфлікт у Північній Ірландії;
5. Питання Брекситу, плюси і мінуси виходу Великобританії з ЄС;
6. Актуальні проблеми країн західної та північної Європи та шляхи їх вирішення.

*Література:*

1. European Union. URL: [https://europa.eu/european-union/index\\_en](https://europa.eu/european-union/index_en)
2. Барладін О.В. Регіони та країни. Географія. Атлас для 10 класу. Київ : Інститут передових технологій, 2020. 52 с.
3. Європейський Союз та його роль. URL: <https://ukrstat.org/uk/nato/program.htm>
4. Лизогуб В. А. Країнознавство : підручник / В. А. Лизогуб. — Харків : Право, 2019. — 384 с.
5. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Країнознавство: навч. посіб. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. — 264 с.
6. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Занько Ю. С., Ганич Н. М. Країнознавство: теорія та практика. Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 528 с
7. Прокопенко Л. Л. Інституційна система ЄС : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. — Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. — 220 с.

## **Тема 8. Країни Центральної, Південної та Східної Європи**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Географічне положення держав регіону.

2. Державний устрій держав регіону.
3. Економічний потенціал держав регіону.

Завдання 1: ознайомитися із політико-географічними особливостями країн Центральної, Південної та Східної Європи.

**Самостійна робота:** 4 год.

Завдання: підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Етнонаціональний конфлікт у Косово
2. Молдова і Придністров'є: перспектива вирішення конфлікту
3. Російська Федерація – країнознавча характеристика.
4. СНД
5. Актуальні проблеми регіону, що вивчається

*Література:*

1. Дорошко М. С. Країнознавство. Країни СНД: Навч. посіб. — К. : МАУП, 2007. — 286 с.
2. Виконавчий комітет Співдружності незалежних держав. URL: <https://cis.minsk.by/>

## **Тема 9. Україна в контексті політико-географічних досліджень**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Особливості політико-географічного простору та просторової концепції України;
2. Україна та її транзитний потенціал;
3. Наявність спірних територій та рівень їх політичної гостроти;
4. Україна та її участь у міжнародних та регіональних організаціях.

Завдання: ознайомитися із політико-географічними особливостями України.

**Самостійна робота:** 3 год.

Завдання: підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Єврорегіон «Буг»
2. Єврорегіон «Карпати»
3. Єврорегіон «Дністер»
4. Єврорегіон «Слобожанщина»
5. Єврорегіон «Дніпро»
6. Вільна економічна зона «Яворів»
7. Вільна економічна зона «Закарпаття»

*Література:*

1. Державна служба статистики України. URL: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
2. Транзитні можливості України. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/tmu.html>

## **Тема 10. Країни Центральної Азії**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Географічне положення держав регіону.
2. Державний устрій держав регіону.
3. Економічний потенціал держав регіону.

*Завдання:* ознайомитися із політико-географічними особливостями країн регіону.

**Самостійна робота:** 4 год.

*Завдання 1.* підготуватись до написання диктанту з контурної карти країн Азії.

*Завдання 2.* підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Оцінка сировинного потенціалу держав регіону.
2. Історичні витоки державності центральноазійських народів.
3. Основні риси й особливості суспільно-політичного розвитку країн регіону.
4. Характер геополітичної ситуації в регіоні та особливості зовнішньої політики держав Центральної Азії.

*Література:*

1. Центральна Азія. Портал зовнішньої політики. URL: [http://fpp.com.ua/zagalna\\_info/tsentralna-aziya/](http://fpp.com.ua/zagalna_info/tsentralna-aziya/)
2. Ткаченко Ігор. Центральна Азія як зона перетину інтересів конкуруючих держав // політичний менеджмент № 5, 2004 С. 114-121
3. Центральна Азія: де зіткнулися сила, політика і економіка. NATO review. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2010/03/30/tsentral-na-azya-de-ztknulisyasila-poltika-ekonomka/index.html>
4. Даниленко С. І., Гальона О. Я. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва країн центральної Азії у рамках ШОС // International relations, part "Political sciences", № 12, 2016

## **Тема 11. Індія та країни Південної Азії**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Географічне положення держав регіону.
2. Державний устрій держав регіону.
3. Економічний потенціал держав регіону.

*Завдання:* ознайомитися із політико-географічними особливостями країн регіону.

**Самостійна робота:** 4 год.

*Завдання:* підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Історичні особливості формування території Індії та Пакистану. Причини індійсько-пакистанського конфлікту.
2. Багатонаціональний склад населення Індії та Пакистану.
3. Міжетнічний конфлікт на Шрі-Ланці.
4. Політична ситуація в Афганістані

*Література:*

1. Огляд торговельної політики Індії. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=10b0cb31-7071-43a3-80b0-570f7e4e2f53>
2. Українсько-індійське співробітництво. Посольство України в Республіці Індія. URL: <https://india.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukrayinsko-indijske-spivrobitnictvo>

3. Борділовська О. Індія–Китай: партнерство та суперництво. URL: <https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>
4. Лукаш О. І. Регіональна політика Індії в умовах глобалізації на рубежі XX–XXI ст. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4575/1/Rehionalna%20polityka%20Indii%20v.pdf>
5. Володин А.Г. Индия в мире регионализации. Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. 2017;10(4):178-191.

## **Тема 12. Країни Південно-Східної та Східної Азії. Новітні індустріальні країни**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Географічне положення держав регіону.
2. Державний устрій держав регіону.
3. Економічний потенціал держав регіону.

*Завдання:* ознайомитися із політико-географічними особливостями країн регіону.

**Самостійна робота:** 4 год.

*Завдання:* підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Особливості політичної системи КНР.
2. Гонконг і Макао – спеціальні адміністративні райони КНР.
3. Причини і наслідки «японського дива».
4. Причини розколу Корейського півострова на дві держави.
5. Особливості цивілізаційного розвитку країн Індокитаю.
6. Індокитайські війни.

*Література:*

1. План дій Україна - Китайська Народна Республіка з реалізації ініціативи спільного будівництва "Економічного поясу шовкового шляху" і "Морського шовкового шляху XXI століття. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=53b0b352-76b5-4a21-8511-748df9c6765f&title=SpivrobotnistvoZKitskoioNarodnoiuRespublikoiu>
2. Україна та Китай підписали угоду про співпрацю у галузі будівництва інфраструктури. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-kitaj-pidpisali-ugodu-pro-spivpracyu-u-galuzi-budivnictva-infrastrukturi>
3. Association of SouthEast Asian Nations. URL: <https://asean.org/>
4. Досвід азіатських тигрів: Гонконгу, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/dosv%D1%96d-aziyskih-tigr%D1%96v-gonkongu-p%D1%96vdennoi-korei-s%D1%96ngapuru-tayvanyu.html>

## **Тема 13. Політико-географічні особливості Африканського континенту**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Географічне положення держав регіону.
2. Державний устрій держав регіону.

3. Економічний потенціал держав регіону.

*Завдання:* ознайомитися із політико-географічними особливостями країн регіону.

**Самостійна робота:** 4 год.

*Завдання 1.* підготуватись до написання диктанту з контурної карти країн Африки.

*Завдання 2.* підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Оцінка сировинного потенціалу держав регіону.
2. Історичні витоки державності африканських народів.
3. Основні риси й особливості суспільно-політичного розвитку країн регіону.
4. Історія виникнення і розвитку «Веселкової країни».

*Література:*

1. Лизогуб В. А. Країнознавство : підручник / В. А. Лизогуб. – Харків : Право, 2019. – 384 с.
2. Барладін О.В. Регіони та країни. Географія. Атлас для 10 класу. Київ : Інститут передових технологій, 2020. 52 с.

#### **Тема 14. Регіон «Північна Америка»**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Географічне положення держав регіону.
2. Державний устрій держав регіону.
3. Економічний потенціал держав регіону.

*Завдання:* ознайомитися із політико-географічними особливостями країн регіону.

**Самостійна робота:** 4 год.

*Завдання 1:* підготуватись до написання диктанту з контурної карти країн Америки.

*Завдання 2:* підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Оцінка географічного положення різних штатів США.
2. Характеристика виникнення та розвитку Канади.
3. Країнознавча характеристика Мексики.
4. НАФТА: вплив інтеграції на конкурентоспроможність держав-членів

*Література:*

1. North American Free Trade Agreement. URL: <https://www.trade.gov/north-american-free-trade-agreement-nafta>
2. Барладін О.В. Регіони та країни. Географія. Атлас для 10 класу. Київ : Інститут передових технологій, 2020. 52 с.

#### **Тема 15. Політико-географічні особливості країн макрорегіону «Латинська Америка та Карибські країни»**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Географічне положення держав регіону.
2. Державний устрій держав регіону.
3. Економічний потенціал держав регіону.

*Завдання:* ознайомитися із політико-географічними особливостями країн регіону.

**Самостійна робота:** 4 год.

*Завдання:* підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Куба, процес політичної та соціально-економічної трансформації
2. Регіональні лідери Латинської Америки – Бразилія та Аргентина.

*Література:*

1. Шевченко Наталія. Якими мають бути пріоритети України в регіоні Латинської Америки та Карибського басейну? // Рада зовнішньої політики “Українська призма”, 2020. URL: <http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/07/LA1.pdf>
2. Барладін О.В. Регіони та країни. Географія. Атлас для 10 класу. Київ : Інститут передових технологій, 2020. 52 с.

## **Тема 16. Австралія та країни Океанії**

*Мета вивчення:* систематизувати та поглибити знання з даної теми, залучити до наукового дослідження окремих питань теми.

**Семінарське заняття:** 2 год.

*План семінарського заняття:*

1. Географічне положення держав регіону.
2. Державний устрій держав регіону.
3. Економічний потенціал держав регіону.

*Завдання:* ознайомитися із політико-географічними особливостями країн регіону.

**Самостійна робота:** 3 год.

*Завдання:* підготуватись до презентації результатів дослідження за темами:

1. Державний устрій Австралійського Союзу.
2. Адміністративно-територіальний поділ Маршаллових островів.
3. Природні умови та ресурси Маршаллових островів.

*Література:*

1. Лизогуб В. А. Країнознавство : підручник / В. А. Лизогуб. – Харків : Право, 2019. – 384 с.

## **3. Питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти, для контрольних робіт, передбачених навчальним планом, післятестастійного моніторингу набутих знань і вмінь з навчальної дисципліни:**

З метою поточного контролю знань здобувачів, їм пропонується написання тестових завдань та диктантів із контурних карт. Протягом семестру здобувачі мають написати 4 диктанти із контурних карт (держави і столиці Європи, Азії, Африки і Америки).

Тестове завдання із теми 3 «Державний устрій» складається із 20 питань, кожна вірна відповідь оцінюється у 0,1 бал. Тестове завдання виконується із використанням атласу (Барладін О. В. Регіони та країни. Географія. Атлас для 10 класу. Київ : Інститут передових технологій, 2020. 52 с.). Приклад тестового завдання наведено нижче.

*Завдання:* вказати форму правління та адміністративно-територіальний устрій відповідної держави.

1. Бруней

2. Нідерланди
3. Бразилія
4. КНР
5. Індія
6. Мексика
7. Чад
8. Камбоджа
9. Саудівська Аравія
10. Бутан
11. Польща
12. Іран
13. Ватикан
14. Нігерія
15. Боснія і Герцеговина
16. Йорданія
17. Туреччина
18. Чилі
19. Лаос
20. Республіка Конго

Тестове завдання із теми 4 «Наукова систематизація об'єктів політичної карти світу» складається із 40 питань, кожна вірна відповідь оцінюється у 0,05 балів. Тестове завдання виконується із використанням атласу (Барладін О. В. Регіони та країни. Географія. Атлас для 10 класу. Київ : Інститут передових технологій, 2020. 52 с.). Приклад тестового завдання наведено нижче.

1. За класифікацією держав світу за розмірами території:
 

|                    |           |
|--------------------|-----------|
| Мальта             | Індонезія |
| Північна Македонія | Уганда    |
| Португалія         | Колумбія  |
| Узбекистан         | Судан     |
| Бангладеш          | Бахрейн   |
2. За чисельністю населення:
 

|                   |           |
|-------------------|-----------|
| Австралія         | ЦАР       |
| Маршалові острови | Сенегал   |
| Нова Зеландія     | Болівія   |
| Зімбабве          | Угорщина  |
| Японія            | Фінляндія |
3. За рівнем економічного розвитку:
 

|                |           |
|----------------|-----------|
| Білорусь       | Казахстан |
| Великобританія | Туркменія |
| Норвегія       | Марокко   |
| Китай          | Мексика   |
| Монголія       | Куба      |
4. За індексом людського розвитку:
 

|           |            |
|-----------|------------|
| Індонезія | Мадагаскар |
|-----------|------------|

Афганістан  
Казахстан  
Індія  
Філіппіни

ПАР  
Алжир  
Гвінея  
Єгипет

#### 4. Завдання семестрових екзаменів (письмових залікових робіт):

*Зразок екзаменаційного білету*

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна  
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу  
Кафедра міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки

Спеціальність: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»  
Освітня програма: «Міжнародні відносини»

Семестр 1

Форма навчання: денна

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Навчальна дисципліна: Політична географія світу

#### ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

##### 1. Тестове завдання (30 балів):

- 1) \_\_\_\_\_ – організація верховної державної влади, порядок утворення її органів та їх взаємодія з населення.
- 2) \_\_\_\_\_ – територіально-організаційна структура держави, що встановлює порядок поділу країни на частини, визначає взаємовідносини між центральними та місцевими органами влади.
- 3) \_\_\_\_\_ – форма державного правління, при якій верховні органи державної влади обираються на певний строк у тому чи іншому порядку.
- 4) \_\_\_\_\_ – форма державного правління, за якої політична влада повністю зосереджена в руках глави держави – монарха і передається у спадок.
- 5) \_\_\_\_\_ - форма державного правління, за якої влада монарха обмежена конституцією, законодавчі функції передані парламенту, а виконавча влада – уряду.
- 6) \_\_\_\_\_ – форма державного правління, за якої політична влада належить духовенству або главі церкви.
- 7) \_\_\_\_\_ – форма державного устрою, яка ґрунтується на зверхності суверенітету (верховної влади) єдиної держави над адміністративно-територіальними або національно-територіальними одиницями, на які вона поділена.
- 8) \_\_\_\_\_ – форма децентралізованого державного устрою, за якої ознаки державного утворення притаманні як державі загалом, так і її складовим частинам (штатам, провінціям, кантонам, землям, республікам тощо).
- 9) Виходячи із класифікації держав світу за розмірами території, до гігантських держав можна віднести:

- Росія
- Туреччина
- Іспанія
- Мексика

10) Виходячи із класифікації держав світу за розмірами території, до карликових держав можна віднести:

- Молдова
- Македонія
- Чехія
- Монако
- Ліхтенштейн
- Мальта

11) Територія з визначеними кордонами і заселена певним народом, що в політико-географічному відношенні може мати державний суверенітет або бути залежною це - ...

- Країна
- Держава

12) Суверенне політичне утворення з певною територією, населенням, господарством і політичною владою в ньому.

- Країна
- Держава

13) Договірне визначення напрямку та положення кордонів з додаванням відповідної карти.

- Делімітація
- Демаркація

14) Безпосереднє встановлення кордонів на місцевості.

- Делімітація
- Демаркація

15) Виходячи із класифікації держав за чисельністю їх населення, до найбільших держав відносяться:

- Великобританія
- Канада
- Китай
- Танзанія

16) Виходячи із класифікації держав за чисельністю їх населення, до дрібних держав відносяться:

- Таїланд
- Італія
- Андорра
- Україна

17) До держав з високим Індексом розвитку людського потенціалу відносяться:

- США
- Афганістан
- Японія
- Нігер

18) Територія однієї держави, що оточена зі всіх сторін територією іншої держави.

- Анклав
- Ексклав

19) Окрема частина території певної держави, яка географічно ізольована від її основної території та оточена однією або кількома іншими державами.

- Анклав
- Ексклав

20) За конфігурацією виділяються наступні види кордонів:

- Астрономічні
- Субсеквентні
- Геометричні
- Звивисті
- Антецендентні

## 2. Країнознавча характеристика провідних держав Європи. (10 балів)

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин,  
міжнародної інформації та безпеки

протокол № 1 від “26” серпня 2021 р.

Завідувач кафедри \_\_\_\_\_ Людмила НОВІКОВА  
підпис

Екзаменатор \_\_\_\_\_ Ганна ФЕДОРОВА

Кожна вірна відповідь у тестовому завданні оцінюється у 1,5 бали. Максимальна кількість балів за запитання відкритого типу – 10 балів.

|                                                     |                                                                                                                                                                                                                     |      |
|-----------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| За теоретичне питання<br>екзаменаційно<br>го білету | здобувач цілком і всебічно розкрив сутність питання, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити. | 9-10 |
|                                                     | здобувач розкрив сутність питання, вільно оперує поняттями і термінологією, але спостерігаються деякі упущення при відповідях на питання та неточні обґрунтування.                                                  | 6-8  |
|                                                     | здобувач розкрив питання у загальних рисах, розуміє їхню сутність, намагається робити висновки, але слабо орієнтується в джерелах, припускається помилок, матеріал викладає нелогічно.                              | 4-5  |
|                                                     | здобувач не розкрив питання навіть у загальних рисах, не розуміє його сутності, не орієнтується в джерелах, припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно.                                              | 0-3  |

### Перелік екзаменаційних питань

1. Країнознавча характеристика провідних держав Європи
2. ЄС: організаційна будова і структура
3. Актуальні проблеми Європи та шляхи їх вирішення
4. Політичні процеси в державах центральноазійського регіону.
5. Зовнішня політика держав Центральної Азії.
6. Особливості державного ладу та зовнішньої політики Туреччини.
7. Сутність Палестинської проблеми
8. Країни та народи Південної Азії.
9. Індія – найкрупніша країна південної Азії
10. Етнополітичні та релігійно-конфесійні проблеми розвитку країн Південної Азії.
11. Соціально-економічні відносини країн регіону Південно-Східної Азії.
12. Країнознавча характеристика провідної держави регіону Південно-Східної Азії
13. Особливості політичної системи КНР і чим вони спричинені.
14. Гонконг і Макао, спеціальні адміністративні райони КНР.
15. Причини і наслідки «японського економічного дива».
16. Формування політичної карти Африки.
17. Країнознавча характеристика провідної держави регіону Північна Африка

18. Країнознавча характеристика провідної держави регіону Західна Африка
19. Країнознавча характеристика провідної держави регіону Центральна Африка
20. Країнознавча характеристика провідної держави регіону Східна Африка
21. Країнознавча характеристика провідної держави регіону Південна Африка
22. Регіональні конфлікти та система міждержавної взаємодії в Африці
23. Місце та доля африканських країн у світовій економіці
24. Австралія – держава та континент.
25. Державний устрій США. Головні економічні райони та групи штатів у США.
26. Загальні проблеми країн макрорегіону «Північна Америка». Системи економічної та міждержавної взаємодії макрорегіону.
27. Регіони та субрегіони Латинської Америки. Історичні умови регіоноутворення.
28. Латиноамериканські країни; етнокультурна характеристика
29. Карибські країни: загальні тенденції політичного розвитку
30. Економічна та соціокультурна характеристика країн Латинської Америки.

**УВАГА!** У разі використання заборонених джерел на екзамені здобувач на вимогу викладача залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку (0).

У разі настання / подовження дії обставин непоборної сили (в тому числі запровадження жорстких карантинних обмежень в умовах пандемії з заборонаю відвідування ЗВО) здобувачам вищої освіти денної форм навчання надається можливість скласти екзамен в тестовій формі (білет містить 20 тестових завдань та 1 теоретичне запитання) дистанційно на платформі Moodle в дистанційному курсі з Політичної географії світу (<https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=3729>).

#### **Особливості навчання за денною формою в умовах подовження дії обставин непоборної сили (в тому числі запровадження карантинних обмежень через пандемію)**

В умовах дії карантинних обмежень освітній процес в університеті здійснюється за змішаною формою навчання, а саме:

- дистанційно (за затвердженим розкладом занять) на платформі Zoom проводяться всі лекційні заняття;

- дистанційно на платформі Moodle проводяться практичні (семінарські), індивідуальні заняття та консультації, контроль самостійної роботи (<https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=3729>);

- аудиторно (за затвердженим розкладом занять) проводяться певний відсоток практичних та семінарських занять у навчальних групах кількістю до 20 осіб з урахуванням відповідних санітарних і протиепідемічних заходів.

Складання підсумкового семестрового контролю: в разі запровадження жорстких карантинних обмежень з заборонаю відвідування ЗВО здобувачам денної форми навчання надається можливість (за заявою, погодженою деканом факультету) скласти екзамен в тестовій формі дистанційно на платформі Moodle в дистанційному курсі «Політична географія світу» (<https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=3729>)